

MORAVSKÁ GALERIE

Seminář: Odškodnění obětí holokaustu a česká muzea, 11. 4. 2024, Praha

RESTITUCE V MORAVSKÉ GALERII V BRNĚ

Pavla Obrovská
dokumentátorka Moravské galerie v Brně

V souvislosti se zákonem č. 212/2000 Sb. o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem vyřešila v letech 2000-2024 Moravská galerie v Brně čtyři kauzy k vypořádání majetkových vztahů. Aktuálně řešíme pátou kauzu – jednáme o vydání děl dědicům Stefana Hellera

1

Sbírka kreseb Artura Feldmanna

2

Lehmbruck a nábytek z Vily Tugendhat

3

Díla z majetku Elišky Trollerové

4

Sbírka stolního náčiní Sigfrieda Blumenthala

5

Díla ze sbírky Stefana Hellera

Celkem tak Moravská galerie v Brně vydala dle zákona 212/2000 Sb. o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem

185 sbírkových předmětů v jednotlivých restitučních kauzách.

V aktuální kauze se jedná o vydání 4 obrazů.

SBÍRKA KRESEB ARTURA FELDMANNA

1

Průběh vyřizování žádosti

60. léta 20. stol. – 19. 3. 2003

2

Počet vydaných děl

135 kreseb

3

Dopad na sbírku

zakoupeno 5 děl

Snahy Feldmannových dědiců o navrácení majetku začínají již v 60. letech minulého století. Tehdy se syn slavného sběratele dobral zjištění, že se část sbírky nachází v obrazárně Moravské galerie. Řešení jeho nároku však bylo za stávajících poměrů těžko proveditelné.

První porevoluční oficiální korespondence k vydání kreseb z tzv. Feldmannovy sbírky pochází pak z roku 1995, kdy se jeden z vnuků, obrátil na Ministerstvo zahraničních věcí ČR s žádostí o vydání kreseb ze sbírky svého dědečka. MGB potvrdila, že se skutečně část kreseb nachází ve sbírce MGB, ovšem částečně byly kresby zakoupeny MŠO v Praze a následně v roce 1942 předány do správy muzea, a šest kreseb nabylo muzeum darem přímo od A. Feldmanna. Proto považuje MGB kresby za majetek státu. Žádost o restituci byla zamítnuta mimo jiné i z toho důvodu, že Feldmannův majetek byl vyvlastněn dříve než v roce 1948, což byla hranice stanovená zákonem č. 87/1991 o mimosoudních rehabilitacích.

Následně se právní zástupce dědiců obrátil na soudní orgány. Usnesením Městského soudu z 8. 12. 1997 bylo soudní řízení zastaveno s odůvodněním, že podaná žaloba (ze dne 31. 10. 1995) neměla náležitosti řádného návrhu na zahájení řízení a ani nebyla doplněna. 5. 1. 1998 se dědicové odvolali u Krajského soudu, ale ten potvrdil usnesení soudu prvního stupně.

Současně se vnuk obrátil i a Ministerstvo vnitra dopisem ze dne 2. 4. 1997, který byl postoupen Ministerstvu kultury a MGB, ale vzhledem k rozhodnutí soudu, neměla tato aktivita žádný podstatný dosah.

Podmínky pro vyrovnání se s dluhem minulosti přinesl až zákon č. 212/2000 Sb.

11. 2. 2000 proběhlo v MGB jednání s Anne Webber, zástupkyní komise pro uloupený židovský majetek, s cílem získat informace o Feldmannově sbírce.

16. 3. 2001 (č. j. 385/2001/MG) obdržela MGB výzvu od Anne Webber, která zastupovala dědice, s žádostí o vydání 135 kreseb, v té době již vystavených na stránkách www.restitution-art.cz. Tato výzva již opírá svou argumentaci o zákon č. 212/2000 Sb.

Dne 27. 3. 2002 podala MG návrh na prohlášení za kulturní památku 5 kreseb z konvolutu 135 požadovaných (Vybrané kresby představují umělecky nejhodnotnější část celého konvolutu. Jedná se o kresby mimořádné umělecké kvality a historického významu, které jsou známy odborníkům nejen v Evropě, ale i v zámoří).

12. 6. - 8. 9. 2002 uspořádala MGB ještě poslední výstavu celého konvolutu děl před jejich vrácením.

Zprávu o vyřazení z CES obdržela MGB 22. 11. 2002 a 27. 11. 2002 informuje paní Webber, že můžeme přistoupit k uzavření smlouvy na vydání děl a fyzickému vydání děl.

5. 3. 2003 urgujeme u OPP vyjádření k návrhu prohlášení pěti kreseb KP s dodatkem, že již v březnu 2003 má dojít k předání děl dědicům a jejich vyvezení ze země.

2

Předání 135 kreseb proběhlo 19. 3. 2003 na půdě MGB zástupkyni dědiců, paní Webber.

2.4.2003 obdržela MGB vyjádření z OPP MK, že díla nebudou prohlášena a máme jednat v intencích zákona 71/1994 Sb.

Feldmannova sbírka tvořila od začlenění do sbírky obrazárny Moravského muzea mimořádně hodnotný celek. Z původně značně rozsáhlé Feldmannovy sbírky se více než sto kreseb v roce 1942 stalo majetkem obrazárny Zemského muzea v Brně, následně součástí sbírek Moravské galerie. Bylo tak zabráněno rozptýlení souboru, protože kresby měly být původně vydraženy u specializované firmy Kunstantiquariat v Lipsku. Na tento záměr upozornil hrabě von Waldburg z kulturního oddělení Úřadu říšského protektora ředitele Zemského muzea dr. Karla Huckeho, který o ně projevil zájem, a Ministerstvo školství a národní osvěty nakonec kolekci pro brněnské muzeum zakoupilo.

3

Brněnská část Feldmannovy sbírky kreseb obsahovala řadu vynikajících uměleckých děl od autorů zvučných jmen, jako např. Hans von Aachen, Johann Christoph Schürer, Luca Cambiaso, Giovanni Battista Castello (Bergamasco), Palma il Giovane, Giovanni Stefano Danedi zv. Montalto, Anton Kern.

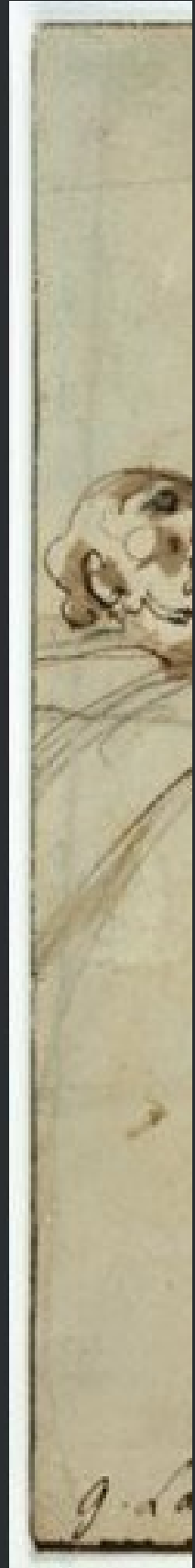
Proto již v počátcích projednávání možné restituce děl, vytipovali odborní pracovníci pět nejkvalitnějších prací, které měly zůstat ve sbírce MGB, jako mimořádný doklad tvůrčích schopností autorů s mimořádnou uměleckou hodnotou. Již od roku 2002 jednala Moravská galerie v Brně s dědici o případném odkupu alespoň těchto pěti děl pro zachování části sbírky pro kulturní dědictví Českého státu, i pro připomínku dlouhého období uchovávání sbírky v její celistvosti v Moravské galerii.

Po dlouhých jednáních nakonec získala MGB všech 5 kreseb zpět do sbírky Moravské galerie, zejména díky příspěvku na nákup z ISO. (Inv. č. B 16238-16242)

Min

Martyrium sv. Eurosie

Giovanni Stefano Danedi zv. Montalto

datace:	17. století
rozměry:	celková výška/délka 2 šířka 172mm
výtvarný druh:	<u>kresba</u>
námět:	<u>Církevní</u>
materiál:	<u>papír</u>
technika:	<u>rudka</u>
původnost:	originální autorské dílo
inventární číslo:	B 16241
datum akvizice:	2004
místo vzniku:	Lombardie

✕ Post

LEHMBRUCK A NÁBYTEK Z VILY TUGENDHAT

1

Průběh vyřizování žádosti

13. 12. 2004 – 3. 7. 2006

2

Počet vydaných děl

5 děl
(1 socha a 4 ks nábytku)

3

Dopad na sbírku

nábytek zakoupen do sbírky
Muzea města Brna

1

13. 6. 2000 MGB předává informaci MK o předmětech v rámci lustrací v souvislosti se zákonem 212/2000 Sb., nicméně upozorňuje na skutečnost, že v 60. letech věnovala Grete Tugendhat vilu včetně vybavení státu/městu s požadavkem uchování jako veřejně přístupné architektonické památky.

V letech 2002-2003 probíhá jednání o možném navrácení Lehmbbruckovy plastiky.

13. 12. 2004 obdržela MG oficiální restituční žádost o navrácení plastiky a 4 ks nábytku dle zákona 212/2000 Sb.

21. 3. 2005 doplněny ze strany dědiců náležitosti dle zákona.

Následuje oficiální vyjádření vůle MG k vydání děl.

2

Dne 3. 7. 2006 byla podepsána dohoda o bezúplatném převodu předmětů dědicům.

3

Po vydání děl tato zůstala v galerii deponována na základě smlouvy o úschově. NPÚ podává MK návrh na prohlášení Lehbrucka za KP. Dne 12. 9 2006 obdržela galerie žádost o vydání povolení k vývozu plastiky dle zákona 71/1994 Sb., žádost postoupuje na MK. MK ČR nakonec oznamuje právnímu zástupci dědiců, že socha nebyla prohlášena za KP, neboť restituenti ji chtějí vyvézt do zahraničí „z důvodu silného citového vztahu k ní, neboť socha spoluutvářela prostředí, v němž vyrůstali“.

21. 11. 2006 vydává galerie osvědčení k vývozu plastiky dle zákona 71/1994 Sb. a socha je vyvezena.

5. 2. 2007 byla socha prodána v aukci Sotheby's v Londýně za 1 mil. GBP.

Díla Wilhelma Lehbrucka (1881-1919) jsou významnými sbírkovými předměty muzeí výtvarného umění specializovaných na evropské umění 19. a 20. století a z tohoto důvodu socha měla nesporný význam i pro sbírku Moravské galerie v Brně. Mimo muzejní (galerijní) sbírky měla socha, samozřejmě, značný význam také jako součást umělecké výzdoby vily Tugendhat, národní kulturní památky, pro niž byla jejím stavebníkem pořízena. Přestože pro sbírku MGB vznikla nenahraditelná ztráta, ve sbírce Moravské galerie v Brně zůstala kopie díla, která byla odlita v roce 1987 pro účely dlouhodobé prezentace ve Vile Tugendhat.

Zbývající předměty (nábytek z vily Tugendhat) zůstávají na základě smlouvy o úschově deponovány v Moravské galerii, která opakovaně deklaruje zájem o odkup nábytkových kusů. Vlastníci s prodejem nesouhlasí. Galerie dává podnět k prohlášení nábytkových kusů kulturní památkou (14. 2.2007) a nábytek je následně prohlášen KP.

V září 2009 zasílají vlastníci nabídku MK ČR k odkupu nábytku. 29.10.2009 obdržela MGB reakci z OPP MK ČR, že obdrželi nabídku k odkupu, nicméně mají za to, že předkupní právo dle §13 zákona č. 20/1987 Sb. nelze uplatnit, **neboť MGB vydala předměty v rozporu se zákonem 212/2000 Sb., který umožňuje vydávání uměleckých děl, nikoliv uměleckořemeslných či uměleckoprůmyslových děl (dle posudku vypracovaným pro MK se nejedná o umělecká díla).**

Kolekce originálního nábytku z vily Tugendhat byla pro Moravskou galerii v Brně důležitou součástí sbírky uměleckého řemesla a designu, vyznačující se nejenom vysokou uměleckou hodnotou, ale také hodnotou historickou. Po stránce výtvarné zaujímala pozornost jako dílo spojené s osobností jednoho z nejvýznamnějších architektů 20. století Ludwiga Mies van der Rohe.

Přes veškerou snahu se však MGB nepodařilo získat dostatečné finanční prostředky pro odkup nábytkového souboru, který však nakonec odkupuje do svých sbírek Muzeum města Brna pro právě rekonstruovanou Vilu Tugendhat. Nábytek tak zůstává součástí kulturního dědictví českého státu začleněním do sbírky Muzea města Brna.

DÍLA Z MAJETKU ELIŠKY TROLLEROVÉ

1

Průběh vyřizování žádosti

12. 6. 2007 – 12. 3. 2009

2

Počet vydaných děl

4 díla

3

Dopad na sbírku

2 díla zakoupena do sbírky

Dědička se na MGB obrátila dopisem ze dne 12. 6. 2007 s dotazem na prověření, zda se ve sbírce MGB nenachází díla z majetku matky dědičky.

Pracovníci MGB zjistili, že 5 děl se skutečně ve sbírce nachází:

- a) neznámý autor dle grafické předlohy J. Sadelera, Hodující společnost – lidé před potopou, po 1581, olej, dřevo, 96 x 126 cm, inv. č. A 815,
- b) Jan van Goyen, Rybolov, pol. 17. stol., olej, dřevo, 33,4 x 49,2 cm, inv. č. A 748,
- c) Dřevěná plastika – Apoštol z Veverské Bitýšky, inv. č. E 608,
- d) Dřevěná plastika sv. Jeronýma, inv. č. E 240,
- e) Obraz Melchiora Hondecoetera Zátíší s drůbeží, inv. č. A993.

Oprávněná osoba žádala tedy o vydání 5 děl, přičemž v jednom případě bylo dílo prodáno přímo dědičkou do sbírky MGB v roce 1960 (Zátíší s drůbeží. Melchior Hondecoeter).

O vydání 4 děl dle zákona č. 212/2000 nakonec rozhodl Městský soud v Brně svým rozsudkem ze dne 12. 3. 2009. Soud uznal námitky MGB a zamítl nárok žalobkyně na jedno dílo (Zátíší s drůbeží. Melchior Hondecoeter).

2

O vydání 4 děl dle zákona č. 212/2000 nakonec rozhodl Městský soud v Brně svým rozsudkem ze dne 12. 3. 2009.

Všechna vydávaná díla byla navržena a prohlášena za kulturní památku dne 24. 11. 2009.

3

Galerie projevila již během soudního řízení vážný zájem o to, aby díla, pokud budou soudem přiřknuta druhé straně, mohla zůstat i nadále k dispozici pro širokou veřejnost prostřednictvím výstav Moravské galerie v Brně. Galerie nabízela žalobkyni jednání o zpětném odkoupení děl do státních sbírek, případně o možnosti dlouhodobé zápůjčky. Přestože dědička neměla zájem o prodej restituovaných děl, souhlasila s ponecháním čtyř děl v Moravské galerii v Brně formou dlouhodobé výpůjčky.

- obraz Jan van Goyen, Rybolov (původní inv. č. A 748) byl předán dědičce dne 19. 11. 2009
- dřevěná plastika sv. Jeronýma byla dědicům předána 11. 6. 2020
- zbývající dvě díla (obraz Hodující společnost a plastika Apoštol z Veverské Bítýšky) byla dědici nabídnuta k odkupu a zakoupena v rámci přednostního práva státu na koupi movitých KP v roce 2021. Díla se tak vrátila zpět do sbírky Moravské galerie v Brně.

Hostina

nezná

Apoštol z Veverské Bitýšky

Mistr Michelské madony

datace:	kolem 1340
rozměry:	celková výška/délka 39,3 cm šířka 12 cm hloubka/tloušťka 10 cm
výtvarný druh:	<u>sochy</u>
námět:	<u>Církevní</u>
materiál:	<u>dřevo</u>
technika:	<u>skulptura, stará nepůvodní polychromie</u>
původnost:	originální autorské dílo
značení:	nesign.
inventární číslo:	E 608
datum akvizice:	1975

✕ Post

SBÍRKA STŘÍBRNÉHO STOLNÍHO NÁČINÍ SIGFRIEDA BLUMENTHALA

1

Průběh vyřizování žádosti

10. 4. 2015 – 11. 7. 2016

2

Počet vydaných děl

41 položek

3

Dopad na sbírku

bez náhrady

1

Soubor stříbrného stolního náčiní Siegfrieda Blumenthala ve sbírce Moravské galerie v Brně byl identifikován Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. a prezentován v publikaci „*Sigfried Blumenthal, život v realitě a mimo ni*“ již v roce 2010.

Dne 10. 4. 2015 obdržela Moravské galerie v Brně dopis z Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. s informací, že obdrželo žádost od právní zástupkyně potomků dědiců o vydání děl v rámci zákona 212/2000 Sb.

MGB následně konzultovala na MK výklad zákona č. 212/200 Sb., zejména problematiku uměleckého díla versus uměleckořemeslné práce (viz. také kauza Tugendhat).

Soubor byl odepsán z CES z podsbírky 17-Uměleckoprůmyslové práce sbírky MGB/002-05-13/247002 změnou č. 412/2016 dne 9. 5. 2016.

2

29. 6. 2016 obdržela galerie plné moci dědiců k vydání děl jejich zástupci (Anne Webber).

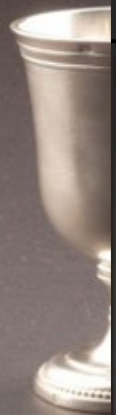
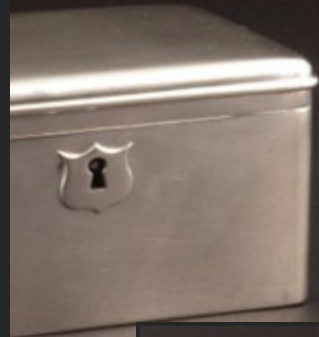
Následně byla podepsána smlouva o vydání děl dne 11. 7. 2016.

Fyzicky byl soubor vyvezen dne 13. 7. 2016 z České republiky.

Sbírka stříbrného stolního náčiní z původního majetku Sigfrieda Blumenthala tvořila významný celek v kolekci kovů Moravské galerie v Brně. V roce 2005 byla velká část těchto předmětů zrestaurována a prezentována v Moravské galerii na výstavě *Užitečné a okouzlující. Stříbro ve Vídni a habsburské monarchii v letech 1780-1920*. Několik předmětů bylo trvale prezentováno i ve stálé expozici Uměleckoprůmyslového muzea. Ostatní předměty byly výstavně využívány minimálně.

Vydání souboru v restituci je ztráta pro sbírku Moravské galerie v Brně jen obtížně nahraditelná. Akvizice obdobného souboru předmětů by znamenala poměrně velkou finanční zátěž, nehledě na četnost výskytu předmětů na trhu.

Přesto o odkupu ani dlouhodobé výpůjčce Moravská galerie v Brně neuvažovala a to zejména z důvodu prohlášení dědiců, kteří celý konvolut chtějí zachovat jako připomínku rodinné tragédie v Anglii.

DÍLA ZE SBÍRKY STEFANA HELLERA

1

Průběh vyřizování žádosti

1. 2. 2024 – ?. ?. ?????

2

Počet vydaných děl

4 obrazy ?

3

Dopad na sbírku

?

1

Dne 1. 2. 2024 obdržela Moravské galerie v Brně dopis od zástupce Holocaust Claims Processing Office – paní Connie Walsh, zastupující dědice Stefana Hellera.

Jedná se o žádost dědiců Stefana Hellera o vydání 4 obrazů, které jsou identifikované a roky prezentované v databázi Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války:

A 1005 - Sv. Josef s Ježíškem <http://www.cdmp.cz/db/?p=291>
https://sbirky.moravska-galerie.cz/dilo/CZE:MG.A_1005

A 1006 - Zuzana a starci (Zuzana v lázni?) <http://www.cdmp.cz/db/?p=301>
https://sbirky.moravska-galerie.cz/dilo/CZE:MG.A_1006

A 1007 - Šalomounův soud <http://www.cdmp.cz/db/?p=293>
https://sbirky.moravska-galerie.cz/dilo/CZE:MG.A_1007

A 1009 - Venušina toaleta <http://www.cdmp.cz/db/?p=295>
https://sbirky.moravska-galerie.cz/dilo/CZE:MG.A_1009

Venušina toaleta

Francesco Albani (způsob)

datace:	17. století
rozměry:	celková výška/délka 99,5 cm šířka 149,5 cm hloubka/tloušťka 3 cm
výtvarný druh:	<u>obrazy</u>
námět:	<u>Mytologie</u>
materiál:	<u>plátno</u>
technika:	<u>olej</u>
původnost:	originální autorské dílo
značení:	nesign.
inventární číslo:	A 1009
datum akvizice:	1960
místo vzniku:	Itálie

	1	2	3
Kauza	Průběh vyřizování žádosti	Počet vydaných děl	Dopad na sbírku
FELDMANN	60. léta 20. stol. – 19. 3. 2003	135 kreseb	zakoupeno 5 děl
TUGENDHAT	13. 12. 2004 – 3. 7. 2006	5 děl	nábytek zakoupen / MMB
TROLLEROVÁ	12. 6. 2007 – 12. 3. 2009	4 díla	2 díla zakoupena do sbírky
BLUMENTHAL	10. 4. 2015 – 11. 7. 2016	41 položek	bez náhrady
HELLER	1. 2. 2024 – ?. ?. ?????	4 brazy ?	?

“

„Nahlížíme-li na věc z hlediska politického a morálního, což je vlastně jediný relevantní pohled, protože věci nejsou vydávány na základě kunsthistorických posudků, ale na základě politické vůle, iniciované morálními aspekty, pokládá Ministerstvo kultury za absurdní hovořit v těchto souvislostech o „ochuzování státu“, protože stát z vlastní vůle, rozhodnutím svých zákonodárců, přistoupil k navrácení majetku, který nabyl na základě v minulosti páchaných majetkových křivd, a vrací tudíž jen to, co mu nepatří, navíc pouze při splnění poměrně přísných podmínek. Pokud bychom tudíž připustili označení nápravy křivd jako „ochuzování státu“ ve prospěch restituentů, bylo by to vlastně obhajobou jeho někdejšího obohacování na úkor těchto restituentů nebo jejich předků.“

Stanovisko Ministerstva kultury k prodeji uměleckého díla Wilhelma Lehmbrucka (kauza Tugendhat) ze dne 7. 2. 2007

MORAVSKÁ GALERIE

Děkuji za Vaši pozornost!

Pavla Obrovská

dokumentátorka

vedoucí oddělení registru sbírek

vedoucí odboru správy sbírek

zástupkyně ředitele Moravské galerie v Brně

+420 773 777 834

pavla.obrovska@moravska-galerie.cz